

“Hukuk kalbi değiştirmez ama kalpsiz insanları zapteder.”

Martin Luther King

İnsan haklarının yasalarla korunması

İnsan haklarının, her insanın sahip olduğu devredilemeyen haklar olduğunu artık biliyoruz. Peki bu haklara nasıl erişim sağlayabiliriz? Bu hakların devletler tarafından resmi olarak tanındığına dair kanıtlara nereden ulaşabiliriz? Ve bu hakları nasıl pratiğe geçirebiliriz?

İnsan hakları sözleşmelerle tanınır

Devletler, uluslararası düzlemde bir araya gelerek insan haklarıyla ilgili belirli sözleşmeleri kaleme aldı. Bu sözleşmeler, devletin bireylere karşı ödevlerini tanımlayarak devletin bireye karşı davranışı için belirli standartlar ortaya koyar. Sözleşmeler iki türlü olabilir: Yasal anlamda bağlayıcı olanlar ve bağlayıcı olmayanlar.

Çoğunlukla sözleşme, konvansiyon ya da anlaşma olarak adlandırılan bağlayıcı belgeler, devletlerin hakları ulusal düzeyde koruma altına almak üzere verdiği sözü temsil eder. Devletler bireysel olarak bu belgeye bağlı olma iradelerini sergilemelidir, bu da belgeyi onaylayarak yapılabilir (belgeyi sadece imzalamak onu bağlayıcı hale getirmez). Belgenin bazı hükümlerinden muaf olmak üzere devletlere genellikle çekince koyma izni verilir. Bunun arkasındaki sebep mümkün olan en fazla sayıda devletin belgeyi imzalamasıdır. Bir devletin insan hakları için gerekli koşullara uyması, insan haklarının tamamını reddetmesinden sonuç olarak daha iyidir! Bununla birlikte, bu mekanizma bazen suistimal edilmekte, bazı temel insan haklarının inkar edilmesi için bahane olarak kullanılmakta ve devletlerin belli alanlarda uluslararası denetimden ‘kaçmasına’ sebep olmaktadır.

Sizce kötü bir insan hakları siciline sahip devletler bile neden uluslararası insan hakları sözleşmelerine imza atmaya hazırdır?

Buna karşılık, bağlayıcı olmayan belgeler, temel olarak devletlerin bir araya gelerek belli bir dizi hakkın sağlanması için çaba göstermek üzere kabul ettiği, yasal bir yükümlülük gerektirmeyen bildirge ya da siyasi anlaşmalardır. Bunun uygulamadaki anlamı şudur: Anlaşmayı resmi (ya da yasal) düzeyde yürürlüğe koyma mekanizmaları yoktur.

Eğer yasal mekanizmalarla desteklenmiyorsa, insan hakları standartlarına uymak için verilen ‘sözün’ değeri nedir? Böyle olması hiç olmamasından daha mı iyidir?

Bir Birleşmiş Milletler bildirgesi ya da bağlayıcı olmayan bir belge genellikle Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplantısı ya da belli bir konu üzerine düzenlenen bir konferans sonucunda ortaya çıkan bir bildirgedir. Tüm devletler, Birleşmiş Milletler’e üye olarak ya da bir BM konferansına katılarak kaleme alınan bildirgeyi kabul etmiş olurlar. İnsan hakları aynı zamanda devlet ve halkı arasında yapılan bir sözleşme sonucunda ulusal düzeyde de tanınabilir. İnsan hakları ulusal düzeyde benimsendiğinde, devlet, halkına birinci derecede söz vermiş olur.

Temel uluslararası İnsan Hakları Belgeleri

İnsan haklarının önemi gün geçtikçe daha geniş çapta kabul görmekte, haklar daha geniş çerçevede koruma altına alınmaktadır. Bu, sadece insan hakları aktivistleri için değil, aynı zamanda tüm insanlık için bir zafer olarak algılanmalıdır. Yakın zamanda gerçekleştirilen kapsamlı insan hakları metinleri, aygıtları ve uygulama usulleri, bu başarının en önemli göstergesidir.

İnsan hakları aygıtları üç temel kategoride sınıflandırılır: Coğrafi kapsam (bölgesel ya da evrensel), sağlanan haklar kategorisi ve hakları koruma altına alınan insanlar ya da gruplar kategorisi.

Sadece BM seviyesinde insan haklarını ilgilendiren yüzden fazla belge bulunmaktadır. Bu rakamla bölgesel düzeyde geçerli belgeleri toplarsak rakam daha da büyüür. Burada bu aygıtların hepsinden bahsedemsek de, en büyük önem ve geçerliliğe sahip şu belgeleri ele alacağız:

- Geniş çapta kabul görmüş ve diğer insan hakları aygıtlarının geliştirilmesine ön ayak olmuş belgeler
- Başlıca Avrupa belgeleri
- Bu kılavuzda ele alınan küresel temalara temas eden belgeler

Uluslararası İnsan Hakları Bildirgeleri

Küresel nitelikteki en önemli insan hakları aygıtı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB)'dir. Bu belge 1948 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edildi. Belge o kadar geniş bir şekilde kabul gördü ki bağlayıcı olmayan karakteri değişime uğradı. Bildirge bugün uluslararası hukuk temelinde sıklıkla yasal bağlayıcılığı olan bir belge olarak kabul görüyor.

İHEB bir önsöz ve 30 maddeden oluşur; dünya üzerinde yaşayan erkek ve kadınların ayrımcılık yapılmaksızın sahip olduğu insan hakları ve temel özgürlükleri tanımlar. Bu belge hem kişisel ve siyasal hakları hem de sosyal, ekonomik ve kültürel hakları güvence altına alır.

Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (UKSHS) ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (UESKHS)'nin her ikisi de 1976 yılında yürürlüğe girdi. Bu iki belge hem bağlayıcı niteliktedir hem de dünya geneli için geçerlidir. Bu belgeler İHEB ile Uluslararası İnsan Hakları Bildirgesi'ni meydana getirir. Her biri, isimlerinin işaret ettiği gibi farklı bir haklar kategorisine sahip çıkar.

UKSHS kapsamındaki haklar, bir devlet sözleşmeye bağlı kalmayı kabul ettiği anda uygulamaya geçerken, UESKHS'deki haklar aşamalı bir şekilde uygulamaya geçer. (Bu durumda devletler bu hakların tam anlamıyla hayata geçmesinde yardımcı olacak politika ve yasaları geliştirmek zorundadır). Bu sözleşmeler farklı şekillerde hayata geçer. Bunun nedeni, genel bir açıklama yapmak gerekirse, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların bir anda gerçekleşmesinin mümkün olmamasıdır.

? **Kişisel ve siyasal haklar hemen uygulamaya geçirilebilirken, sosyal ve ekonomik hakların dereceli olarak hayata geçmesi sizce doğru mudur?**

Avrupa belgeleri

Beş dünya bölgesinden dördünde insan haklarını korumak üzere bir insan hakları sistemi mevcuttur. Amerika kıtasında, Amerikan Devletleri Örgütü bulunmaktadır ve temel bağlayıcı belge 1969 tarihli Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'dir. Afrika'da ise 1986 yılında Afrika Birliği tarafından (ismi önceden Afrika Birliği Örgütü idi) Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı kabul edildi. Asya kıtasında ise tam anlamıyla işleyen bir sistem şu ana kadar geliştirilmedi. Bu kıtadaki tek

Temel Haklar Şartı

Avrupa Birliği'nin ilk insan hakları belgesidir. Uluslararası, Avrupa ve ulusal düzeydeki bir dizi kaynaktan ele alınan kişisel, siyasal, ekonomik, sosyal ve toplumsal hakları bir tek metinde toparlamıştır. Nice'te 7-9 Aralık 2000 tarihleri arasında Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu tarafından ortaklaşa bildirildi. Avrupa Konseyi sözleşmelerinden farklı olarak yasal olarak bağlayıcı değildir ve sadece Avrupa Birliği'ni kapsar.

bölgesel insan hakları aygıtı, bağılayıcılığı olmayan Asya İnsan Hakları Bildirgesi'dir. Peki ya Avrupa? Avrupa, Avrupa Konseyi bünyesinde oluşturulmuş iyi bir insan haklarını koruma sistemine sahiptir.

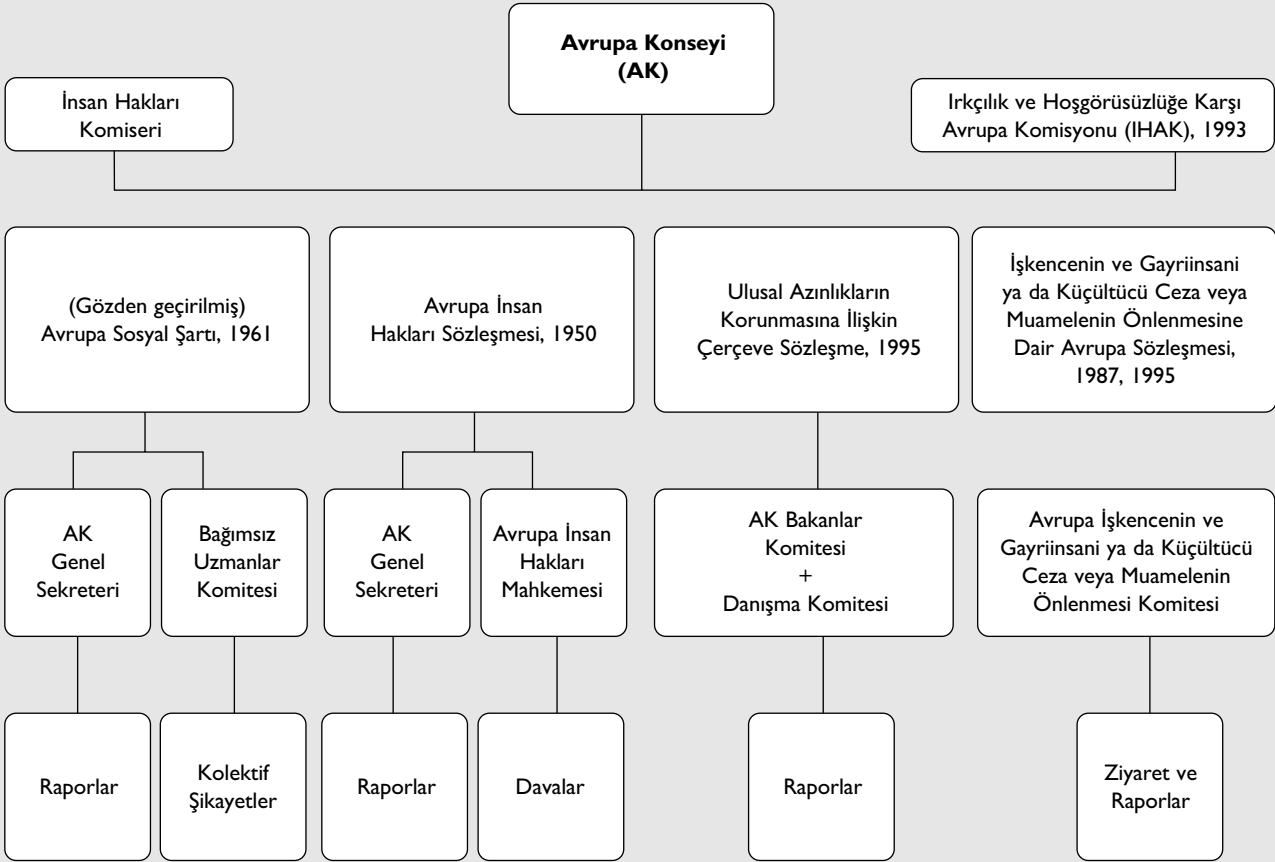

Dünyanın farklı bölgeleri, insan haklarını korumak üzere kendi bünyelerinde bir sistem kurmaya sizce neden gerek duymuş olabilir?

Avrupa'da başlıca insan hakları aygıtı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) olarak da bilinen İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'dir. Bu belge bir üyelik şartı olduğu için Avrupa Konseyi'ne üye tüm devletler tarafından kabul edilmiştir. 1950'de imzalanan sözleşme ancak üç yıl sonra yürürlüğe girmiştir. Bu belge kişisel ve siyasal hakları güvence altına alır. Sözleşmeyi güçlü kılan özelliği uygulama mekanizmasıdır, yani Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Bu mahkeme ve uygulamaları dünya çapında beğeni toplamaktadır. Mahkeme aynı zamanda, BM ve dünya üzerindeki sayısız ülke ve bölgenin anayasaya mahkemelerinin başvurduğu bir yapıdır.

BM düzeyinde olduğu gibi, sosyal ve ekonomik haklar Avrupa'da ayrı bir belgeyle ele alınmaktadır. Bağılayıcı bir belge olan (Değiştirilmiş) Avrupa Sosyal Şartı Avrupa'da insanların yaşam düzeyini geliştirmeyi amaçlayan çeşitli hakları içerir. Şart, 32 üye ülke tarafından imzalandı ve 2006 yılı sonuna kadar 27'si tarafından onaylandı.

Avrupa Konseyi'nin başlıca insan hakları aygıtları ve uygulama mekanizmaları

Özel grupların korunması

Bireylerin temel haklarının tanınmasının yanında, bazı insan hakları aygıtları özel grupların haklarını tanıyarak. Geçmişte bu gruplara yönelik ayrımcılık eylemlerinin meydana gelmiş olması ve bazı grupların toplum içinde dezavantajlı ve zayıf durumda olması özel koruma aygıtlarına ihtiyaç duyulmasına sebep oldu. Özel korumaya sahip gruplardan bazıları şunlardır:

Azınlıklar

Azınlıklar şu araçlarla korunmaktadır:

- BM düzeyinde 1992 yılında kabul edilmiş olan Ulusal veya Etnik, Dinsel veya Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına Dair Bildiri ve İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Alt Komisyonu
- Avrupa düzeyinde, bağlayıcılığı olan – Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme. Bu sözleşme bağımsız uzmanlardan oluşan bir izleme yapısını gerektirir: Çerçeve Sözleşme Danışma Komitesi.
- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) bünyesinde kurulan Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri ve ilgili AGİT belgeleri.

Çocuklar

Çocukların koruma altına alınması BM düzeyinde hazırlanmış olan 1990 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi ile mümkün oldu. Bu sözleşme en yaygın biçimde onaylanmış sözleşmedir (Amerika Birleşik Devletleri ve Somali tarafından onaylanmamıştır). Afrika'da ise Afrika Çocukların Hakları ve Refahı Şartı kıtaya özel durumları gözönünde bulundurarak çocuklara temel haklar sunar. Bu sözleşme 1999 yılında yürürlüğe girdi.

Mülteciler

Mültecilerin hakları Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği aracılığıyla güvence altına alındı. Mültecilerin korunmasına yönelik bölgesel nitelikteki tek aygıt Afrika'da geliştirildi – 1969 yılında onaylanan Mültecilerin Özel Durumlarına dair Sözleşme. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ise mültecilerin korunması için ek unsurlar içerir.

Kadınlar

Cinsiyetler arasında eşitliği tüm dünyada mümkün kılmak için kadınların hakları 1979 tarihli BM Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) ile koruma altına alındı.

Diğer gruplar

Sömürüye çok kolay uğrayabildiklerinden zayıf durumda oldukları için işçiler ve alıkonmuş insanlar da koruma altına alındı. Diğer gruplar, örneğin bazı bölgelerde yerliler, özel koruma statüsüne kavuşacak kadar şanslı olmadılar. Bu kesim, haklarının grup olarak koruma altına alınması için halen mücadele vermekte.

Yaşadığınız toplumda özel olarak korunmaya ihtiyacı olduğunuzu düşündüğünüz bir grup var mı?

“Kendimi her yabancının gözünde görürüm.”

Roger Waters

AİHS 12 nolu Protokol

2000 yılında AİHS'ye ek yeni bir protokol kabul edildi: Protokol 12. Bu Protokol halihazırda 35 devlet tarafından imzalandı ve 14'ü tarafından onaylandı. 10 devlet tarafından onaylandıktan sonra 2005 yılında yürürlüğe girdi. Protokolün odak konusu ayrımcılık yasağıdır. AİHS, ayrımcılığa uğramama hakkını garanti altına alıyor olsa da (Madde 14), İHEB ve UKSHS gibi uluslararası aygıtlarda yeralan hükümlerle kıyaslandığında bunun yetersiz olduğu düşünüldü. Bunun asıl sebebi 14. maddenin –diğerlerinden farklı olarak– bağımsız bir ayrımcılık yasağı anlayışı içermemesidir; bunun anlamı şudur, bu madde ayrımcılığı sadece Sözleşmede tanınan 'hak ve özgürlüklerden yararlanma' bakımından yasaklamıştır. Bu Protokol yürürlüğe girdiğinde ayrımcılık yasağı AİHS'nin diğer hükümlerinden 'bağımsız' hale gelecektir.

İrkçılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele

İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (IHAK), Avrupa Konseyi'ne üye Devletlerin 1993 yılında düzenlediği ilk Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'nde kuruldu. IHAK'ın görevi Avrupa'da ırkçılık, yabancı düşmanlığı, Yahudi düşmanlığı ve hoşgörüsüzlükle, insan haklarını koruma perspektifinden bakarak mücadele etmektir. Diğer bir deyişle IHAK kişiler ya da gruplara –ırk, renk, dil, din, millet ve ulusal ya da etnik köken temelinde– uygulanan şiddet, ayrımcılık ve önyargı girişimleri ile mücadele etmektedir.

IHAK üyeleri, hoşgörüsüzlükle mücadele alanındaki bilgi birikimlerine bakarak kendi hükümetleri tarafından seçilirler. Kişisel girişimleriyle aday gösterilir ve bağımsız olarak hareket ederler.

IHAK'ın temel faaliyet programı şu öğelerden oluşur:

- her üye ülkenin durumu hakkında ayrıntılı analiz içeren bir yaklaşım içinde somut öneriler geliştirmek ve takip
- genel temalar üzerine çalışmalar yürütmek (IHAK'ın önerilerini aktarmak üzere belli bazı konular üzerine başarılı uygulama örneklerini bir araya getirmek ve bu bilgileri paylaşmak)
- toplumla işbirliği içinde etkinlikler düzenlemek: Örneğin, üye ülkelerde bilinç artırma ya da bilgi paylaşımı etkinlikleri, ulusal ya da yerel STK'larla koordinasyon, ırkçılık karşıtı eylemler ve eğitim materyali üretimi.

İnsan haklarının korunması konusundaki yaptırımlar

Peki bu koruma mekanizmalarının işlemlerini nasıl sağlarız? Yükümlülüklerini yerine getirmeleri için devletleri kim ya da ne zorlar? Başlıca izleme yapısı komisyon ya da komiteler ve mahkemelerdir. Bu yapıların tümü bağımsız üyelerden –uzmanlar ya da yargıçlar– oluşur. Bu üyeler hiçbir devleti temsil etmez. Bu organlar tarafından kullanılan temel mekanizmalar şu şekildedir:

1. Başvurular (bireyler, gruplar ya da devletler tarafından yapılan başvurular)
2. Hukuk davaları
3. Raporlama prosedürü

İnsan haklarını koruma altına almak için, insan hakları aygıtları ya da bölgesel sistemlerin hepsi aynı prosedürü izlemediği için, durumu birkaç örnekle netleştirmek gerekir.

Başvurular

Bir devlete karşı herhangi bir başvuru bir komisyon ya da komiteye yapılır. Bu işleme genelde kısmi adli prosedür denir. İzleme organı bir karara varır. Yasal bir yaptırım süreci olmasa da devletlerin karara riayet etmesi beklenir. Başvuru sistemini kabul ettiğini kanıtlamak için bir devletin ya ek bir bildiri sunması ya da isteğe bağlı bir protokolu onaylaması gerekir. Başvurularla ilgilenen organlara örnek olarak, İnsan Hakları Komitesi ve İrk Ayrımcılığı Tasfiye Komitesi (Birleşmiş Milletler sistemi bünyesinde) ve Amerikan Devletleri İnsan Hakları Komisyonu (Amerikan Devletleri Örgütü bünyesinde) verilebilir.

Sizce, insan hakları standartlarına uyulmasını zorunlu kılan yasal bir mekanizma olmalı mıdır? Ne tür yaptırımların olması gerekir?

Hukuk davaları

Özel olarak insan haklarının uygulanması için denetim organı olarak işlev gören sadece iki mahkeme vardır: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Amerikan Devletleri İnsan Hakları Mahkemesi. Bunun yanında, 2002 yılında etkin hale gelen 1998 tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü tarafından yeni bir uluslararası mahkeme (Uluslararası Ceza Mahkemesi) daha kurulmuştur. Bu mahkeme insanlık suçu, soykırım ve savaş suçları işlemekle suçlanan kişilerin davalarına bakacaktır. Mahkeme bu anlamda devletlere karşı yapılan başvurulara bakan Avrupa ve Amerikan Devletleri Mahkemelerinden hem farklıdır hem de bu organları bütünüyle niteliktedir.

Raporlar ve gözden geçirme süreci

İnsan hakları aygıtlarının büyük bir bölümü devletlerin rapor sunmalarını zorunlu kılar. Bu raporlar devletler tarafından, denetleme organının belirlediği usule göre hazırlanır. Raporlar hakların ulusal düzeyde nasıl işlediğine dair genel bilgi içerir. Raporlar açık bir şekilde incelenir, STK'lar devlet raporu yanında gölge raporlar sunarak bu aşamada genellikle önemli bir rol oynar. Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi rapor sunulmasını gerekli kılan aygıtlardan bazılarıdır.

Uygulama mekanizmalarının çoğu belirli bir insan hakkı ihaline çözüm bulmak içindir. İşkence ve İnsanlık Dışı veya Alçaltıcı Muamele veya Cezanın Önlemesi için Avrupa Sözleşmesi (1987) farklı tür bir sözleşmedir. Bu sistemde, Avrupa İşkence ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezayı Önleme Komitesi üyeleri kişilerin alıkonulduğu merkezlere ziyaretler düzenlerler –örneğin, hapisane ve islahevleri, karakollar, askeri kışla ve psikiyatri hastaneleri. Komite üyeleri alıkonmuş kişilerin nasıl muamele gördüğünü gözlemler ve eğer gerekli görürlerse işkence ve insanlık dışı muamele görmeme hakkına uyulması için tavsiyeler geliştirirler.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Strasbourg'daki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) birçok nedenden ötürü büyük bir üne sahiptir. Bu ünün belki de en önemli sebebi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AIHS) metnine yaşam ve anlam katmış olmasıdır. Mahkemenin en önemli avantajlarından biri sahip olduğu zorunlu yargı yetkisi sistemidir. Bunun anlamı şudur: Bir devlet AIHS'yi onayladığı ya da kabul ettiği andan itibaren, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı alanı içine girmiş olur. Sözleşmenin onaylanmasının hemen ardından onayı veren devlete karşı insan hakları davası açılabilir.

Mahkemenin başarısının arkasında yatan sebeplerden bir diğeri de Mahkeme'nin yaptırım gücüdür. Mahkemenin verdiği son hükmeye devletlerin riayet etmesi gerekir. Uyum, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından izlenir.

AİHM önüne getirilen davalarda izlenen usuller arasında arabuluculuk yöntemiyle taraflar arasında dostane bir çözümün sağlanması da vardır.

AİHM süreç içinde kendini geliştirme şansına da sahip oldu. Mahkeme 1959 yılında kurulduğunda Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'yla birlikte yarı zamanlı çalışan bir organdı. Dava sayısının artmasıyla tam zamanlı bir mahkeme zorunlu hale geldi ve Kasım 1998'de böyle bir mahkeme kuruldu. Dava sayısındaki bu artış Mahkeme'nin başarılı olduğunun açık bir kanıtıdır. İnsanların Mahkeme'nin varlığının farkında olmaları ve temel haklarının çiğnediğini hissettiklerinde buraya başvuracaklarını bilmeleri önemli bir gelişmedir.

Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (İÖK)

İÖK delegasyonları, Sözleşmeye taraf devletleri düzenli aralıklarla ziyaret eder, ayrıca bir ülkedeki durum gerektirdiğinde bu ülkelere ziyaretler düzenlerler. İÖK 2001 yılı içinde 18 ziyaret gerçekleştirdi; bunlara İsviçre, Rusya Federasyonu (Çeçen Cumhuriyeti), Malta ve İspanya ziyaretleri de dahildir. İÖK'nin işlevinin önemi Türkiye'de hapisanelerde yaşanan açlık grevi olayında görüldü. Türk Hükümeti'nin hapisane sisteminde değişiklikler tasarladığı dönemde bir dizi tutuklu, ilgili reformların bazılarını protesto etmek amacıyla açlık grevine başladı. Protesto gösterileri şiddetli eylemlere dönüştü. İÖK, hükümet ve açlık grevi yapanlar arasında geçen müzakerelerde aktif rol üstlendi, açlık grevi etrafında yaşanan olayları araştırdı ve yasa taslağının Türk hapisane sisteminin nasıl iyileştirebileceğini inceledi. İÖK, Türk hapisanelerinde yaşanan açlık grevleriyle ilgili olarak Türkiye'yi 2001 yılı içinde 3 kez ziyaret etti. İÖK raporları genellikle halka açıktır: www.humanrights.coe.int

“Ölüm kanun dışı ilân edilmeden ne insan yüreğinde ne de toplumda barış olacaktır.”

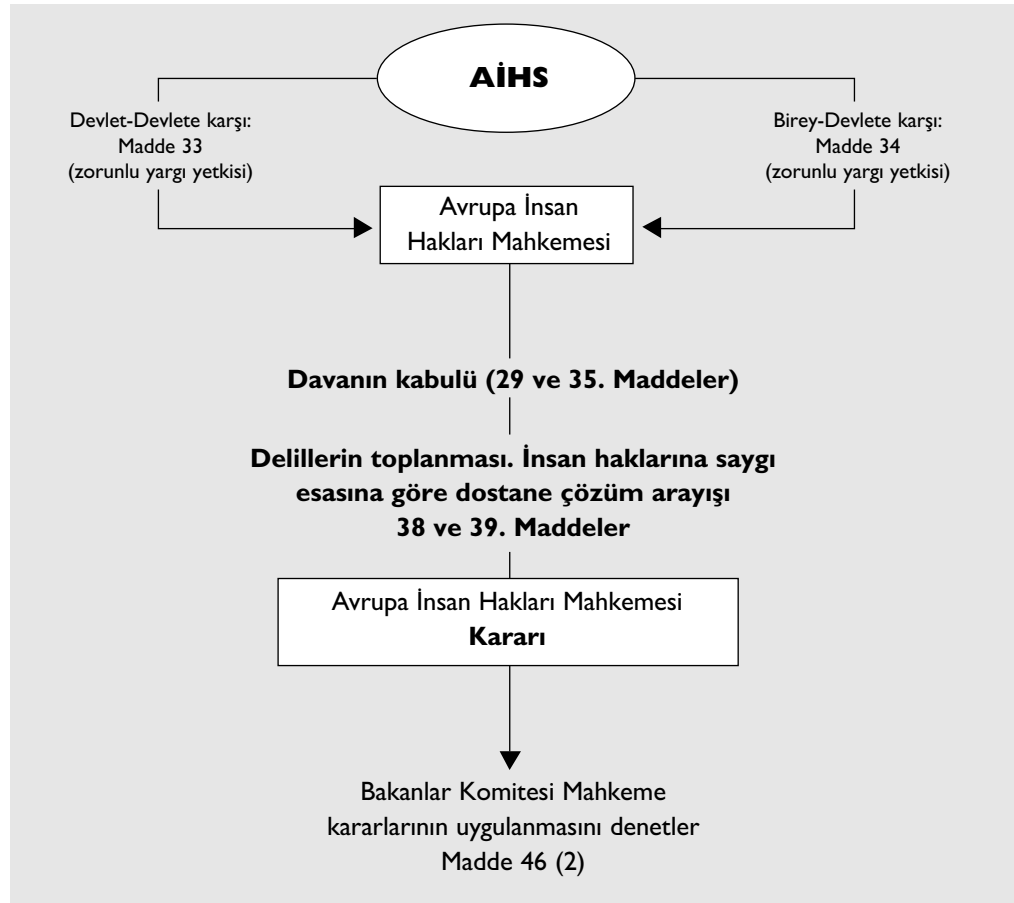
Albert Camus

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin baktığı önemli davalar

Aşağıda AİHM'nin istişare ettiği önemli davalardan birkaçı bulunmaktadır:

- Soering / Britanya (Haziran 1989): Bu dava, suçlu bir erkeğin, ülkesi Amerika Birleşik Devletleri'ne iadesi ile ilgilidir. Erkeğin işlediği suçun iade edileceği ülkede cezası ölümdür. Mahkeme bu kişinin ABD'ye gönderilmesinin işkence, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza yasağına aykırı olduğu (AİHS, madde 3) görüşünü savundu. Bu kararın sonuçlarından biri de kişilerin Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerde koruma altında olması statüsünün Avrupa sınırlarını aşmış olmasıdır. Bu ilke, takip eden başka davalarda da izlendi, örneğin, Jabari / Türkiye (Temmuz 2000) davasında olduğu gibi. Sonuçta Mahkeme'nin kararları sığınmacıların, yaşamlarının tehlikeye gireceği ülkelere geri gönderilmelerinin engellenmesini sağladı.
- Tyrer / Britanya (Mart 1978): Bu davada, Mahkeme çocuk suçlulara karşı bedensel cezanın AİHS'ye aykırı olduğunu beyan etti. Bunun gerekçesi olarak bu tür bir cezanın sözleşmenin üçüncü maddesinde güvence altına alınan işkence ya da aşağılayıcı ve insanlık dışı muamele ya da ceza yasağını ihlal ettiğini öne sürdü. Mahkemenin kendi cümleleriyle: “Otorite iradesi tarafından bir nesne olarak muamele görmesine sebep olacak ceza 3. Maddenin temel amaçlarından birine yani bir insanın onuru ve fiziksel bütünlüğünü ko-

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kontrol Mekanizması

Konsept ve tasarım: P. Drzemczewski, Grafik: Publications unit, Directorate General of Human Rights

rumak maddesine – tam anlamıyla bir saldırı niteliği taşımaktadır.” Bu dava AİHS'nin yaşayan doğasını yansıtmakta, diğer bir deyişle Mahkeme'nin toplumun değişmekte olan değerlerini dikkate aldığı göstermektedir.

- Kokkinakis / Yunanistan (Nisan 1993): Bu, farklı bireylerin haklarının çatışmasını ele alan hayli ilgi çekici bir davadır. Davanın konusu bir kişiyi kendi dinine çevirme çabası ve din öğretiminin (AİHS'nin 9. maddesi ile güvence altına alınmaktadır) bir insanın dini özgürlük hakkını ihlal edip etmediğidir. Mahkeme, bir insanı dinini değiştirmeye ikna etmek için kullanılan öğretim, vaaz ya da sosyal avantajlar sunmak, şiddet kullanmak ya da beyin yıkamak gibi ahlaki olmayan yöntemler arasında net bir ayırım yapılması gerektiğini düşündü (örneğin malzeme ya da sosyal avantajlar sunmak, şiddet kullanmak ya da beyin yıkamak).

AİHM yaşama hakkı, adil yargılanma hakkı ve ifade özgürlüğü gibi AİHS ile güvence altına alınan haklarla ilgili davalara bakar. Bununla birlikte, İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde kurulduğu için sadece kişisel ve siyasal haklara odaklanır. Bunun sonucu olarak da ekonomik, sosyal ve azınlık hakları vakalarındaki etkisi sınırlıdır. Bu sınırlamalara karşın mahkeme, sicil kaydına bakıldığında büyük saygı uyandırmaktadır.

? Ülkenize karşı AİHM'de herhangi bir dava açıldı mı?

AAD, AİHM, UAD: Farkları ne?

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Avrupa Adalet Divanı (AAD) ve Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'nın üstlendiği roller çoğu zaman birbirleriyle karıştırılır. Bu üç organ aslında coğrafi yargı kapsamı ve incelenen dava türleri dikkate alındığında birbirinden çok farklıdır. AAD Avrupa Birliği bünyesindeki bir organdır. Bu organın asli görevi Avrupa Topluluğu hukukunun, üye ülkelerin her birinde benzer şekillerde yorumlanmasını ve uygulanmasını güvence altına almaktır. İnsan hakları hukukunu değil topluluk hukukunu temel alır; fakat kimi zaman Topluluk hukuku insan hakları meseleleriyle ilgili olabilir. AAD'nin bir hayli ses getiren kararlarından biri Bosman davasında aldığı karardı. Bu karar futbol takımları arasındaki transfer kuralları ile ilgiliydi. Bu davada divan, futboldaki transfer kurallarının Roma Antlaşması'nda yer alan rekabet ve çalışanların hareket serbestliği ile ilgili kurallarla uyumlu olmadığına karar vermişti.

Uluslararası Adalet Divanı ise Birleşmiş Milletler'in asli yargı organıdır. Divanın iki rolü vardır: Devletler tarafından bildirilen yasal uyumsuzlukların uluslararası hukukla uyumlu bir şekilde çözülmesi ve yasal sorular üzerine danışmanlık görüşü bildirilmesidir. Bu organda sadece devletler başka bir devlete dava açabilir ve davalar genellikle devletler arasında imzalanmış antlaşmalarla ilgilidir. Bu antlaşmalar devletler arasındaki temel ilişkilerle (örneğin ticari ya da toprakla ilgili) ya da insan hakları ile ilişkili olabilir.

? Bu yasal mekanizmalar sıradan bir yurttaş için nasıl faydalı olabilir?

İnsan Hakları Komiseri

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliği bürosu Ekim 1997'de Strasbourg'da düzenlenen Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde onaylandı. Bağımsız olan bu kurumun amacı Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerde insan hakları kavramını geliştirmek ve bu haklara saygı gösterilmesini ve bu haklardan faydalanılmasını garanti altına almaktır. Komiser, yenilenebilir olmayan altı yıllık bir görev süresi için Parlamenterler Meclisi tarafından seçilir.

Rakamlarla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

- 48 yargıç bulunmaktadır.
- Başvuruların sayısı 1998'deki rakam olan 5.979'dan 2001'de 13.858'e yükselerek yaklaşık % 130'luk bir artış kaydetti.
- 2003'te 38.800, 2004'te 44.100 ve 2005'te 45.500 başvuru oldu.
- Nihai olmayan hükümler de dahil, verilen hükümlerin sayısı % 54 oranında arttı (2004 yılındaki 816 başvuruda 718 hüküm rakamlarına kıyasla, 2005'te 1.198 başvurunun 1.105'i hakkında hüküm verildi).

Komiserlik, adli yetkisi olmayan bir kurumdur. Komiserin eylemleri, insan haklarını geliştirme görevine sahip diğer Avrupa Konseyi kurumlarını bütünler nitelikte görmelidir. Komiser sorumluluklarını tam bir bağımsızlık ve tarafsızlık içinde yerine getirmek zorundadır. Komiser, görevlerini yerine getirirken, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ya da Avrupa Konseyi'nin farklı insan hakları aygıtları tarafından tanımlanmış çeşitli izleme organlarının yetkisine saygı göstermekle yükümlüdür.

İnsan Hakları Komiseri'nin başlıca hedefleri şunlardır:

- Üye devletlerde insan hakları eğitimini geliştirmek ve insan hakları üzerine bilinç geliştirmek;
- Üye devletlerin insan haklarına uyumlarıyla ilgili yasalardaki olası eksikleri ve uygulamaları tespit etmek;
- Çeşitli Avrupa Konseyi aygıtlarıyla belirlenmiş olan, insan haklarına uyum ve haklardan yararlanılması süreçlerinde yardımcı olmak.

Komiser vazife icabı yetki sınırları içindeki herhangi bir konu ile ilgilenebilir. Komiser, bireysel başvuruları kabul edemese de, insan haklarının geliştirilmesi işlevi bağlamında, –Avrupa Konseyi için çok önemli bir yeri olan– insan haklarının korunmasıyla ilgili herhangi bir bilgiye eriştiğinde harekete geçebilir.

Konuyla ilgilenmek üzere başvuru ya da talepler Komiser'e devletler, ulusal parlamentolar, ulusal ombudsmanlar ya da benzeri kurumlar hatta bireyler ve örgütler tarafından yapılabilir.

Peki bu kadarı yeterli mi?

Birçok insan, dünyadaki kötü insan hakları sicilinin yaptırım mekanizmalarının yetersiz kalması sonucu ortaya çıktığını iddia edebilir. Önerilerin uygulanıp uygulanmaması kararı çoğunlukla devlete bırakılır. Birçok vakada görüldüğü gibi bir birey ya da grubun sahip olduğu hakkın güvence altına alınması uluslararası toplum tarafından yapılan baskıya ve büyük oranda STK'ların çalışmalarına bağlıdır. Fakat, bir insan hakları ihlalinin Birleşmiş Milletler ya da Avrupa Konseyi'nin kulağına gitmesi için çok uzun bir süre geçmesi gerekebilir. Dolayısıyla hakların korunması konusunda tam olarak istenilen noktaya gelinememiştir.

Bunu değiştirmek için ne yapılabilir? Birincisi, devletlerin insan haklarını ulusal düzeyde güvence altına alması ve herhangi bir ihlalin giderilmesi için iyi işleyen bir mekanizmanın geliştirilmesi hayati önem taşır. İkincisi, yaptırım usulü olan bu mekanizmalara uyum göstermesi için devletlere baskı yapılması gerekir.

Referanslar

Hanski, R., Suksi, M. (Der.), *An introduction to the international protection of human rights: a textbook*, Åbo Akademi University Institute for Human Rights, 1999.

Fact Sheet No. 2 (Rev. 1), *The International Bill of Human Rights*, Office of the High Commissioner for Human Rights, www.unhchr.ch/html/menu6/2/fs2.htm.

United National High Commissioner for Human Rights, www.unhchr.ch.

Short Guide to the European Convention on Human Rights, Council of Europe Publishing.

European Court of Human Rights, www.echr.coe.int.

The Committee for Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, www.cpt.coe.int.

The European Social Charter, http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/

Framework Convention on Protection of National Minorities, http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Minorities/

The Commission against Racism and Intolerance, www.coe.int/ecri.

The Council of Europe's Commissioner for Human Rights, www.commissioner.coe.int.